Міністерство освіти і науки України
Національний університет водного господарства та природокористування
Навчально-науковий інститут економіки та менеджменту
Кафедра фінансів і економіки природокористування

06-03-166

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

з навчальної дисципліни „Фінансовий ринок”
для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності 072 „Фінанси, банківська справа та страхування”
денної та заочної форм навчання

Рекомендовано науково-методичною комісією за спеціальністю 072 „Фінанси, банківська справа та страхування”
Протокол № 6 від 30 січня 2019 р.

Рівне – 2019

Конспект лекцій з навчальної дисципліни „Фінансовий ринок” для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності „072 Фінанси, банківська справа та страхування” денної та заочної форм навчання / Н. М. Кондрацька, О. В. Котик. – Рівне : НУВГП, 2019. – 35 с.

Укладач:

Кондрацька Н. М., к.е.н., доцент кафедри фінансів і економіки природокористування

Котик О. В., асистент кафедри фінансів і економіки природокористування

Відповідальний за випуск: Л. В. Мельник, кандидат економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів та економіки природокористування

ЗМІСТ

Загальні вказівки 3
Зміст основних тем дисципліни „Фінансовий ринок” 4
Змістовий модуль 1. Теоретико-методологічні засади організації та функціонування фінансового ринку 4
Тема 1. Сутність, функції та структура фінансового ринку 4
Тема 2. Учасники фінансового ринку 7
Тема 3. Державне регулювання та саморегулювання фінансового ринку 10
Змістовий модуль 2. Характеристика окремих сегментів фінансового ринку 15
Тема 4. Грошовий ринок та ринок банківських позик 15
Тема 5. Валютний ринок 19
Тема 6. Ринок капіталів 23
Тема 7. Ринок цінних паперів 26
Рекомендована література 34

© Кондрацька Н. М., Котик О.В 2019
© НУВГП. 2019

ЗАГАЛЬНІ ВКАЗІВКИ

Конспект лекцій з дисципліни „Фінансовий ринок” розрахований на студентів, котрі навчаються за спеціальністю 072 ”Фінанси, банківська справа та страхування” денної та заочної форми навчання.

Метою є формування системи теоретичних і практичних знань основ функціонування та розвитку фінансового ринку, як підсистеми фінансових відносин. ***Завданням*** є вивчення суті та значення фінансового ринку у сфері економічних відносин, взаємозв’язків між джерелами формування фінансових ресурсів та їх використанням, функціонування фінансових інструментів, суті фінансового посередництва особливостей обігу різних видів фінансових інструментів, видів, форм і методів регулювання фінансового ринку.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є відносини, що виникають у процесі купівлі-продажу фінансових ресурсів.

За результатами вивчення дисципліни студенти повинні знати:

- сутність, значення та сегментацію фінансового ринку;
- взаємозв’язки між інвестиціями та заощадженнями через механізм руху фінансових потоків в економіці;
- механізм функціонування фінансових інструментів як засобів взаємодії учасників ринку;
- специфіку державного регулювання фінансового ринку України;
- визначення суті та функцій професійних учасників, фондових бірж, посередників в Україні;
- методи ціноутворення на фінансовому ринку;
- зміст та види фінансових ризиків, страхування та хеджування ризиків.

Після вивчення дисципліни студенти повинні вміти:

- формувати ціни на різні види фінансових активів;
- знаходити майбутню і теперішню вартість грошових потоків;
- оцінювати ризиковість вкладення у фінансові активи;
- формувати стратегії управління ризиками.

Програмний матеріал рекомендується вивчати в тій послідовності, що передбачено тематичним планом дисципліни.

ЗМІСТ ОСНОВНИХ ТЕМ ДИСЦИПЛІНИ „ФІНАНСОВИЙ РИНОК”

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІНАНСОВОГО РИНКУ

Тема 1. Сутність, функції та структура фінансового ринку

§ 1.1. Місце фінансового ринку в фінансовій системі

Фінансовий ринок – це саморегулююча система ринків, де концентрується попит і пропозиція на різні фінансові активи та послуги, що пов’язані з придбанням активів; це сфера економічних відносин між суб’єктами ринку в процесі формування та реалізації попиту і пропозиції фінансових активів. З організаційної точки зору, фінансовий ринок є системою самостійних окремих ринків (сегментів), у кожному з яких виділяються ринки конкретних видів фінансових активів.

Метою утворення та функціонування фінансового ринку є акумулювання та ефективне розміщення заощаджень в економіці від тих, хто має заощадження, до тих, у кого на даний момент є потреба в капіталі.

Сутність та роль фінансового ринку в економіці держави найбільш повно розкривається в його ***функціях***, основними з яких є:

– мобілізація заощаджень інвесторів та трансформація акумульованих грошових коштів у позичковий та інвестиційний капітал;

– реалізація вартості, втіленої у фінансових активах, та організація процесу доведення фінансових активів до споживачів;

– перерозподіл на взаємовигідних умовах грошових коштів підприємств із метою їх ефективнішого використання;

– фінансове обслуговування учасників економічного кругообігу та фінансове забезпечення процесів інвестування;

– вплив на грошовий обіг та прискорення обороту капіталу, що сприяє активізації економічних процесів;

– формування ринкових цін на окремі види фінансових активів;

– страхова діяльність та формування умов для мінімізації фінансових та комерційних ризиків;

– операції, пов'язані з експортом-імпортом фінансових активів;

– кредитування уряду, місцевих органів самоврядування шляхом розміщення урядових та муніципальних цінних паперів;

– розподіл державних кредитних ресурсів і розміщення їх серед учасників економічного кругообігу тощо.

§ 1.2. Класифікація фінансових ринків

Способи класифікації фінансових ринків залежать від того, з яких позицій розглядаються фінансові угоди.

За терміном обігу фінансових активів, що можуть бути в обігу на ринку, фінансовий ринок поділяють на:

– *грошовий ринок*, де здійснюється короткострокове інвестування коштів;

– *ринок капіталів* призначений для довгострокового інвестування коштів в основний капітал.

За **ступенем організованості** кожен сегмент фінансового ринку можна поділити на:

- *організований фінансовий ринок*. У свою чергу поділяється на: біржовий, позабіржовий фінансовий ринок, первинне розміщення, а також перепродаж;

- *неорганізований ринок* характеризується більш високим рівнем фінансового ризику, більш низьким рівнем юридичної захищеності покупців, меншим рівнем їх поточної інформованості.

За характером руху фінансових інструментів фінансовий ринок поділяється на *первинний ринок* та *вторинний ринок*.

За терміновістю реалізації угод, укладених на фінансовому ринку, виділяють наступні види ринків: ринок з терміновою реалізацією умов угод та ринок з реалізацією умов угод у майбутньому періоді.

За умовами передачі фінансових ресурсів в користування фінансовий ринок поділяють на ринок позикового капіталу та ринок акціонерного капіталу.

За **ступенем інтегрованості** фінансовий ринок може бути *сегментований чи інтегрований*.

За групами фінансових активів: кредитний ринок, валютний ринок, ринок цінних паперів, страховий ринок, ринок нерухомості, ринок дорогоцінних металів і коштовного каміння.

Якщо взяти за характерну ознаку для класифікації поняття **глобальності**, можна здійснити поділ фінансових ринків на *міжнародний, національний, місцевий чи регіональний.*

§ 1.3. Характеристика основних інструментів фінансового ринку

Фінансові активи є специфічними неречовими активами, які являють собою законні вимоги власників цих активів на отримання певного, як правило, грошового доходу в майбутньому.

Фінансові активи ***в системі національних рахунків класифікуються*** за такими категоріями: золото і спеціальні права позики (СПЗ), готівка і депозити, цінні папери, крім акцій, позики, акції та інший акціонерний капітал, страхові технічні резерви, інші рахунки до одержання або до оплати.

З іншого боку фінансові інструменти можна поділити на: *похідні фінансові інструменти* (деривативи) та *основні фінансові інструменти*.

Залежно від механізму нарахування доходу фінансові інструменти поділяють на інструменти з фіксованим доходом та інструменти з плаваючим доходом.

За рівнем ризику виділяють наступні види фінансових інструментів: безризикові фінансові інструменти, фінансові інструменти з низьким рівнем ризику, з помірним рівнем ризику, з високим рівнем ризику, з дуже високим рівнем ризику.

За видами фінансових ринків розрізняють наступні інструменти, які їх обслуговують: ринок позичкових капіталів, ринок цінних паперів, валютних ринок, страховий ринок, ринок нерухомості, ринок дорогоцінних металів та дорогоцінного каміння.

До основних характеристик фінансового активу належать: термін обігу, ліквідність, дохідність, ризиковість, податковий статус, поворотність, подільність та ін.

Терміном обігу фінансового активу називають відрізок часу до кінцевого платежу або вимоги ліквідації (погашення) фінансового активу. *Ліквідністю активу* називають можливість швидкого

перетворення його на готівку без значних втрат. *Дохід за активом* визначається грошовими потоками за ним, тобто процентними, дивідендними виплатами, а також сумами, отриманими від погашення чи перепродажу фінансового активу іншим учасникам ринку. *Ризиковість* фінансового активу відображає невизначеність, пов'язану з величиною та часом отримання доходу за даним активом у майбутньому. *Подільність* фінансового активу характеризується мінімальним його обсягом, який можна купити чи продати на ринку. *Конвертованість* — це можливість перетворення фінансового активу на інший фінансовий актив. Як правило, таку властивість мають ті фінансові активи, для яких вона зазначена в умовах випуску. *Механізм оподаткування* фінансового активу визначає, у який спосіб та за якими ставками оподатковуються доходи від володіння та перепродажу фінансового активу. *Валюта платежу* — це валюта, в якій здійснюються виплати за тим чи іншим фінансовим активом. *Комплексність* — властивість фінансового активу бути сукупністю кількох простих активів. *Близькість до грошей* — властивість фінансового активу бути перетвореним на гроші з мінімальними витратами, затримкою в часі та ризиком. *Обіговість* відображає розмір витрат обігу або сукупних витрат з інвестування в певний фінансовий актив та по перетворенню цього активу на готівку.

Література [1,2,3,5,17,21]

Тема 2. Учасники фінансового ринку

§ 2.1. Учасники фінансового ринку та їх класифікація

На фінансовому ринку діють особливі суб’єкти ринку, які беруть участь у торговельних операціях різних специфічних товарів – інструментів ринку. Характер поведінки суб’єкта на ринку залежить від мети, яку він поставив перед собою.

Учасники фінансового ринку **за формою класифікуються**:

- господарчі суб’єкти або фірми є юридичними особами, суб’єктами ринкової економіки і займаються виробництвом різноманітних товарів та наданням послуг, виключаючи фінансові послуги;

- домогосподарство – це економічна одиниця, що складається з одного та більше чоловік, які ведуть спільне господарство, що забезпечує економіку факторами виробництва і використовує зароблені на цьому кошти для поточного споживання товарів та послуг і заощадження з метою задоволення своїх майбутніх потреб;

- держава виступає на фінансовому ринку позичальником, а також виконує специфічну функцію регулювання фінансового ринку. Іноді держава виступає як інвестор.

§ 2.2. Функціональний поділ учасників фінансового ринку

За функціями: емітенти, інвестори, інституційні інвестори, фінансові посередники, інститути інфраструктури ринку тощо.

Фінансові інституції поділяють на дві основні категорії — депозитних та недепозитні. Основною функцією депозитних інститутів на ринку є залучення коштів у вигляді депозитів та надання позичок. До них належать:

– *комерційні банки* здійснюють кредитування суб'єктів господарської діяльності та громадян за рахунок залучення коштів підприємств, установ, організацій, населення та інших кредитних ресурсів;

– *ощадні банки* та ощадні і кредитні асоціації є фінансовими інститутами, які залучають кошти інвесторів у вигляді депозитів і надають позики під заставу нерухомості;

– *кредитні спілки*. Учасниками кредитних спілок виступають фізичні особи, об'єднані за якоюсь ознакою: спільним місцем роботи, участю в одній професійній спілці чи одній релігійній організації.

Недепозитні інституції вкладають кошти інвесторів у портфель цінних паперів і виступають на ринку інституційними інвесторами:

– *пенсійні фонди* забезпечують працівників доходом після виходу на пенсію у формі періодичних виплат;

– *страхові компанії* є фінансовими посередниками, що здійснюють виплати своїм клієнтам при настанні певних подій, обумовлених у страховому полісі;

– *інвестиційні компанії* є інститутами спільного інвестування, які залучають кошти інвесторів і вкладають їх у диверсифікований портфель цінних паперів.

Інвестиційний фонд – це юридична особа, заснована у вигляді акціонерного товариства, виключною діяльністю якого є спільне інвестування.

Фінансові компанії – кредитно-фінансові установи, які спеціалізуються на кредитуванні окремих галузей або наданні певних видів кредитів, проведенні фінансових операцій.

Лізингові компанії – фінансово-кредитні формування, що досить поширені в західних країнах.

Кредитна спілка – це юридична форма кооперування фізичних осіб з метою більш ефективного використання вільних грошових засобів учасників на основі взаємного кредитування.

Ломбарди – це кредитні установи, які надають грошові позички під заставу рухомого майна.

Позичково-ощадні асоціації – це кредитні товариства, створені для фінансування житлового будівництва.

Значну роль на фінансовому ринку відіграють **інститути інфраструктури** — біржі та позабіржові системи, клірингові центри, інформаційні, рейтингові агентства тощо. Саме вони забезпечують стабільне функціонування ринку, купівлю-продаж фінансових активів на постійній та впорядкованій основі, контроль за якістю фінансових активів, що перебувають в обігу на ринку.

§ 2.3. Інфраструктурні інституції фінансового ринку

Інфраструктура – це сукупність елементів, що забезпечують безперебійне функціонування взаємозв’язків об’єктів і суб’єктів відносно самостійної фінансової системи й оптимізують їх взаємодію.

При визначенні складових елементів фінансового ринку варто відштовхуватися від складових ринкової інфраструктури, яка включає наступні елементи: інституційний, законодавчо-регуляторний, інформаційний та технічний.

Завдяки ***інституційній*** складовій реалізуються основні функції фінансового ринку, безпосередньо здійснюється процес перерозподілу фінансових ресурсів. Сюди входить ціла мережа інститутів, котрі ставлять перед собою різноманітні цілі – від отримання прибутку до задоволення потреб клієнтів: торговці цінними паперами, біржі та торговельно-інформаційні системи,

компанії з управління активами, депозитарії, зберігачі, реєстратори, фондові магазини, аукціонні центри.

Регуляторна складова включає державні та недержавні органи регулювання ринку цінних паперів. Органи державного регулювання, саморегулівні організації, третейські суди.

Інформаційна складова інфраструктури сприяє прозорості ринку і перерозподілу фінансових ресурсів відповідно до ринкових механізмів попиту та пропозиції, і включає: компанії, що спеціалізуються на обробці інформації, рейтингові агентства, преса та ітернет-ресурси.

Технічна складова та технології включає технічні засоби і технології, а також організації, що здійснюють розробку та обслуговування програм та технічних засобів, забезпечуючи при цьому функціонування ринку цінних паперів.

Соціальна складова відображає рівень ринкового мислення (менталітет) населення і його готовність дотримуватись правил і закономірностей функціонування ринку. Саме ці елементи визначають цілісність і завершеність як ринкової інфраструктури в цілому, так і окремих її елементів.

Література [1,2,3 5,10, 17, 27]

Тема 3. Державне регулювання та саморегулювання фінансового ринку

§ 3.1. Форми та структура регулювання фінансового ринку

Державне регулювання здійснюється з *метою*: створення умов для ефективної мобілізації та розміщення на ринку вільних фінансових ресурсів, захисту прав інвесторів та інших учасників фінансового ринку, контролю за прозорістю та відкритістю ринку, дотримання учасниками ринку вимог актів законодавства, запобігання монополізації та сприяння розвитку добросовісної конкуренції на фінансовому ринку.

Державні регулятори фінансового ринку України можуть бути ***поділені на три групи***:

– загальні регулятори: до функцій Президента України, Верховної ради України, Кабінету міністрів України належать прийняття законодавчих і нормативних актів, визначення напрямів

державної політики та забезпечення загальні основи державного регулювання на ринку цінних паперів;

– спеціальні фінансові регулятори: Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг та Національного банку забезпечує реалізацію єдиної державної політики розвитку і функціонування ринку цінних паперів України;

– недержавні фінансові регулятори.

Основними ***формами*** державного регулювання фінансового ринку є: прийняття актів законодавства з питань діяльності учасників ринку, регулювання випуску та обігу фінансових активів, реєстрація випусків (емісій) фінансових активів та інформації про їх випуск, контроль за дотриманням емітентами порядку реєстрації випуску та продажу фінансових активів, регулювання прав і обов'язків учасників ринку, видавання спеціальних дозволів (ліцензій) на здійснення професійної діяльності на ринку та забезпечення контролю за такою діяльністю, створення системи захисту прав інвесторів і контролю за дотриманням цих прав емітентами фінансових активів і особами, які здійснюють професійну діяльність на фінансовому ринку, контроль за достовірністю інформації, що надається емітентами та особами, які здійснюють професійну діяльність на фінансовому ринку, контролюючим органам, контроль за дотриманням антимонопольного законодавства на ринку.

Регулювання фінансового ринку виконує такі функції: виявлення стратегічних напрямків розвитку фінансового ринку та ролі його учасників, створення сприятливих умов для розвитку фінансового ринку в межах діючого в країні законодавства, встановлення відповідальності сторін та недопущення порушень умов функціонування фінансового ринку.

§ 3.2. Національний банк як орган державного регулювання фінансового ринку

Національний банк України (далі – Національний банк) є центральним банком України, особливим центральним органом державного управління, юридичний статус, завдання, функції,

повноваження і принципи організації якого визначаються Конституцією України та іншими законами України.

Національний банк виконує наступні **функції**:

– відповідно до розроблених Радою Національного банку України основних засад грошово-кредитної політики визначає та проводить грошово-кредитну політику;

– монопольно здійснює емісію національної валюти України та організовує її обіг;

– виступає кредитором останньої інстанції для банків і організовує систему рефінансування;

– встановлює для банків та інших фінансово-кредитних установ правила проведення банківських операцій, бухгалтерського обліку і звітності, захисту інформації, коштів та майна;

– організовує створення та методологічно забезпечує систему грошово-кредитної і банківської статистичної інформації та статистики платіжного балансу;

– визначає систему, порядок і форми платежів, у тому числі між банками та фінансово-кредитними установами;

– визначає напрями розвитку сучасних електронних банківських технологій, створює, координує та контролює створення електронних платіжних засобів, платіжних систем, автоматизації банківської діяльності та засобів захисту банківської інформації;

– здійснює банківське регулювання та нагляд;

– веде реєстр банків, їх філій та представництв, валютних бірж і фінансово-кредитних установ, здійснює ліцензування банківської діяльності та операцій у передбачених законами випадках;

– складає платіжний баланс, здійснює його аналіз та прогнозування;

– представляє інтереси України в центральних банках інших держав, міжнародних банках та інших кредитних установах, де співробітництво здійснюється на рівні центральних банків;

– здійснює відповідно до визначених спеціальним законом повноважень валютне регулювання, визначає порядок здійснення платежів в іноземній валюті, організовує і здійснює валютний контроль за комерційними банками та іншими кредитними установами, які отримали ліцензію Національного банку на здійснення операцій з валютними цінностями;

– забезпечує накопичення та зберігання золотовалютних резервів та здійснення операцій з ними та банківськими металами;

– аналізує стан грошово-кредитних, фінансових, цінових та валютних відносин;

– організовує інкасацію та перевезення банкнот і монет та інших цінностей, видає ліцензії на право інкасації та перевезення банкнот і монет та інших цінностей;

– реалізує державну політику з питань захисту державних секретів у системі Національного банку;

– бере участь у підготовці кадрів для банківської системи України;

– здійснює інші функції у фінансово-кредитній сфері в межах своєї компетенції, визначеної законом.

§ 3.3. Регуляторні повноваження Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг

Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (Нацфінпослуг) - це спеціально уповноважений орган виконавчої влади у сфері регулювання ринків фінансових послуг у межах, визначених законодавством.

Основними завданнями Комісії у межах її повноважень є:

– проведення єдиної та ефективної державної політики у сфері надання фінансових послуг;

– розроблення і реалізація стратегії розвитку ринків фінансових послуг;

– здійснення державного регулювання та нагляду за наданням фінансових послуг і додержанням законодавства в цій сфері;

– захист прав споживачів фінансових послуг шляхом застосування заходів впливу з метою запобігання порушенням законодавства на ринках фінансових послуг та їх припинення;

– узагальнення практики застосування законодавства України з питань функціонування ринків фінансових послуг, розроблення і внесення пропозицій щодо його удосконалення;

– запровадження міжнародно визнаних правил розвитку ринків фінансових послуг;

– сприяння інтеграції в європейський та світовий ринки фінансових послуг.

Комісія як колегіальний орган утворюється у складі шести членів. Структура центрального апарату Комісії складається з департаментів та їх підрозділів, що здійснюють регулювання ринків фінансових послуг і нагляд за діяльністю окремих видів фінансових установ, а також управлінь організаційного та матеріально-технічного забезпечення роботи Комісії. Територіальні управління Комісії не мають статусу юридичної особи і діють відповідно до положень, затверджених Комісією.

3.4. Роль саморегулівних організацій на фінансовому ринку

Саморегулівна організація – неприбуткове об'єднання фінансових установ, створене з метою захисту інтересів своїх членів та інших учасників ринків фінансових послуг та якому делегуються відповідними державними органами, що здійснюють регулювання ринків фінансових послуг, повноваження щодо розроблення і впровадження правил поведінки на ринках фінансових послуг та/або сертифікації фахівців ринку фінансових послуг.

Саморегулівні організації виконують такі функції:

– розробки та впровадження правил, стандартів і вимог щодо здійснення операцій на фондовому ринку;

– сертифікації фахівців фондового ринку;

– надання дозволів (ліцензій) особам, які здійснюють підприємницьку діяльність на фондовому ринку;

– збору, узагальнення та аналітичної обробки статистичної інформації про підприємницьку діяльність на фондовому ринку.

Метою заснування і діяльності саморегулівної організації є:

– забезпечення високого професійного рівня діяльності учасників ринку цінних паперів;

– представництво учасників саморегулівної організації та захист їх професійних інтересів;

– професійна підготовка та підвищення кваліфікації фахівців – учасників саморегулівної організації, уповноважених здійснювати операції з цінними паперами;

– розробка та контроль за дотриманням норм і правил поведінки, регламентів, правил здійснення операцій з цінними паперами, вимог

до професійної кваліфікації фахівців – учасників саморегулівної організації, уповноважених здійснювати операції з цінними паперами;

– впровадження ефективних механізмів розв'язання спорів між учасниками саморегулівної організації, учасниками саморегулівної організації та їх клієнтами;

– розробка та впровадження заходів щодо захисту клієнтів учасників саморегулівної організації та інших інвесторів, а також дотримання етичних норм і правил поведінки учасників саморегулівної організації у їх взаєминах з клієнтами.

Професійні учасники ринку цінних паперів об'єднуються в саморегулівні організації за видами професійної діяльності. Кожен учасник ринку фінансових послуг може входити до складу кількох саморегулівних організацій згідно з функціями, які він виконує відповідно до ліцензії, або бути учасником однієї саморегулівної організації у разі, коли її правила стосуються всіх функцій, які він може виконувати відповідно до ліцензії.

Література [1,2,3,4,17,21,22]

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА ОКРЕМИХ СЕГМЕНТІВ ФІНАНСОВОГО РИНКУ

Тема 4. Грошовий ринок та ринок банківських позик

§ 4.1. Структура і суть грошового ринку

Грошовий ринок — частина ринку позикових капіталів, де здійснюються переважно короткострокові (від одного дня до одного року) депозитно-позикові операції, що обслуговують головним чином рух оборотного капіталу фірм, короткострокових ресурсів банків, установ, держави і приватних осіб.

Інструментами грошового ринку є векселі, депозитні сертифікати, банківські акцепти. Його основні ***інституції*** — банки, облікові установи, брокерські й дилерські фірми.

Грошовому ринку властиві такі ***елементи*** як попит, пропозиція, ціна. Попит має форму попиту на позики, пропозиція — форму пропозиції позик, а ціна — форму відсотка на позичені кошти.

Розмір відсотка визначається не величиною вартості, яку несуть у собі позичені гроші, а їх споживчою вартістю — здатністю надавати позичальнику потрібні блага. Зміни ставки відсотка впливають на попит на грошовому ринку: при зростанні ставки попит знижується, а при зниженні — підвищується. Оскільки пропозиція грошей автоматично не веде до зміни ставки: при підвищенні ставки виникає надлишок грошей, а при зниженні ставки - нестача грошей. На грошовому ринку розрізняють кілька *видів відсоткових ставок:* облігаційна, банківська, облікова, міжбанківська тощо.

Попит на гроші - це платоспроможна потреба або сума грошей, яку покупці можуть і мають намір заплатити за необхідні для них товари та послуги. В найбільш загальному вигляді він є функцією: рівня цін та інтенсивності товарно-грошового обороту або інтенсивності здійснення угод, схильності суб’єктів економіки до заощаджень.

Пропозиція грошей складається з готівкових та безготівкових грошей, які в залежності від ступеня ліквідності об'єднуються в грошові агрегати Ml, M2, M3. На пропозицію грошей впливають такі *фактори*: грошова база, резерви банків, купівля-продаж Центральним банком цінних паперів, обов'язкове резервування, зміни у співвідношенні "готівка - чекові депозити" та "термінові депозити - чекові депозити", добробут населення, процентна ставка, банківська паніка; наявність та обсяги тіньового сектору економіки та протиправної діяльності.

Основними економічними *методами регулювання* грошової маси є: визначення обсягів кредитів, які надаються банківськими інститутами, купівля та продаж державних цінних паперів та іноземної валюти, визначення норм обов'язкових резервів, що розміщуються у Центральному банку банківськими установами, визначення процентних ставок за кредити, що надає Центральний банк банкам другого рівня, схильності суб'єктів економіки до заощаджень.

Грошовий ринок слід також розглядати *як механізм відносин* між юридичними особами, які потребують коштів для свого розвитку, з одного боку, і організаціями й громадянами (населенням, домашніми господарствами), які можуть надати такі кошти, — з другого.

§ 4.2. Характеристика облікового ринку та його особливості

Обліковий ринок - частина грошового ринку, де короткострокові грошові ресурси перерозподіляються між кредитними інститутами шляхом купівлі-продажу векселів і цінних паперів з термінами погашення, як правило, до одного року.

Облікові ставки значною мірою визначаються ставкою Центрального банку, оскільки останній регулює операції грошового ринку і розмір грошової маси, що знаходиться в обігу.

До інституційної структури облікового ринку входять такі елементи: центральний банк; комерційні банки та спеціальні кредитні інститути, кошти яких формуються за рахунок залучення онкольних кредитів і 7-денних позик банків (під цінні папери).

Онкольний кредит (on-call credit) - короткостроковий кредит, який погашається на першу вимогу. Він видається під забезпечення комерційними, казначейськими й іншими векселями, цінними паперами, товарами; погашається позичальником звичайно з попередженням за 2—7 днів. Онкольний кредит вважається найліквіднішою статтею активу банку після касової готівки. Відсоткові ставки за онкольними позиками нижчі порівняно з іншими видами позик.

Вексельний кредит - це банківська операція з урахування (дисконту) векселів і видачі позик до запитання під забезпечення векселів. Врахування, або дисконт, векселів полягає в тому, що банк, придбавши вексель за іменним індосаментом, негайно його оплачує пред'явникові, а платіж отримує тільки з настанням зазначеного у векселі терміну.

Основними ***інструментами на обліковому*** ринку є:

Банківський вексель - це вексель, що засвідчує право його власника одержати і безумовне зобов'язання векселедавця сплатити при настанні обумовленого терміну визначену суму грошей особі, яка дала гроші в кредит банку.

Казначейський вексель - один із видів державних цінних паперів, що засвідчує внесення їхнім власником коштів до бюджету і дає право на одержання фіксованого доходу протягом строку володіння цими паперами.

Комерційний вексель - це вексель, який видається позичальником під заставу товару. Розрізняють векселі простий і переказний. Простий вексель містить просте, нічим не обумовлене зобов'язання векселедавця

заплатити власнику векселя після зазначеного терміну певну суму. Переказний вексель (тратта) містить письмову вказівку векселетримача (трасанта), що адресована платнику (трасату), заплатити третій особі (ремітенту) певну суму грошей у визначений термін.

Депозитний сертифікат - письмове свідоцтво комерційного банку про депонування грошових ресурсів, яке свідчить про право вкладника на отримання депозиту (внеску).

Депозитні сертифікати бувають термінові і до запитання. На ринку обертаються термінові депозитні сертифікати; вони можуть бути продані вкладниками банку або дилерами з втратою відсотків або передані однією особою іншій за допомогою передатного напису.

Чек - складений за встановленою формою документ, який містить письмовий наказ власника рахунка в комерційному банку заплатити певну суму грошей чеко-тримачу.

§ 4.3. Характеристика міжбанківського ринку. Операції на міжбанківському ринку

Міжбанківський ринок — частина фінансового ринку, де тимчасово вільні грошові ресурси кредитних установ залучаються і розміщуються банками між собою переважно у формі міжбанківських депозитів на короткі терміни.

Міжбанківські депозити, які надаються в межах кореспондентських відносин між банками. Тимчасово вільні кошти у банку виникають через відсутність необхідного попиту на фінансовому ринку або невигідність розміщення кредитних ресурсів серед клієнтів. Внесення депозитів комерційними банками у Центральний банк у межах обов'язкових резервів є одним із методів регулювання сукупного грошового обігу країни.

Міжбанківські кредити — одне з основних джерел формування банківських ресурсів. Одержання кредитів в інших банках дає можливість банківським установам поповнювати власні кредитні ресурси. При надлишку ресурсів банк розміщує їх на міжбанківському ринку, при нестачі — купує на ринку. На практиці використовуються такі основні різновиди міжбанківського кредиту:

– *овердрафт* за кореспондентськими рахунками: на відповідному рахунку обліковуються суми дебетових (кредитових) залишків на кореспондентських рахунках банків на кінець операційного дня;

– кредити *овернайт*, які надані (отримані) іншим банком: вони надаються банкам на термін не більше одного операційного дня. Цей вид міжбанківського кредиту використовується для завершення розрахунків поточного дня;

– кошти, які надані (отримані) іншим банком за *операціями РЕПО*. Ці операції пов'язані з купівлею цінних паперів на певний період з умовою зворотного їх викупу за заздалегідь обумовленою ціною або з умовою безвідкличної гарантії погашення у разі, якщо термін операції РЕПО збігається із терміном погашення цінних паперів.

Ломбардний кредит видається під забезпечення короткострокових державних цінних паперів. Кредит видається на строк до 30 днів у межах лімітів, встановлених НБУ на квартал. Він не може перевищувати 70% вартості портфеля цінних паперів, включених в ломбардний список НБУ, які надаються як забезпечення кредитування та строк їх погашення не збігається з терміном надання ломбардного кредиту.

В Україні ***суб'єктами міжбанківського ринку є*** комерційні банки, які виступають у ролі фінансових посередників при перерозподілі коштів і здійсненні платежів на фінансовому ринку. НБУ проводить операції з рефінансування комерційних банків.

Література [1,2,5,11,17]

Тема 5. Валютний ринок

§ 5.1. Поняття і структура валютного ринку

Валютний ринок — це сукупність економічних та організаційних форм, що пов'язані з купівлею або продажем валют різних країн. До валютного ринку як системи входить ***підсистема*** валютного механізму і валютних відносин. *Під першою* маються на увазі правові норми й інститути, що репрезентують ці норми на національному та міжнародному рівнях. *До другої* входять щоденні зв'язки, в які вступають фізичні та юридичні особи з метою здійснення міжнародних розрахунків, кредитних та інших грошових операцій, що спрямовані на придбання або продаж іноземної валюти.

У системі валютного ринку можна виділити м*іжнародний валютний ринок та національні валютні ринки*.

Валютний курс - співвідношення між грошовими одиницями двох країн, яке використовується для обміну валют при здійсненні валютних та інших економічних операцій. Зниження курсу національної грошової одиниці (*девальвація*) сприяє подорожчанню імпорту й зростанню експорту, і навпаки — зростання курсу (*ревальвація*) призводить до здешевлення імпорту і падіння експорту. На валютний курс впливають *такі фактори, як* зміни обсягів ВВП, стан платіжного балансу країни, рівень інфляції, співвідношення попиту і пропозиції на валютному ринку, відсоткові ставки.

Котирування - це встановлення курсів іноземних валют у відповідності з практикою, що склалася, і законодавчими нормами. У світовій практиці існує два методи котирування: *пряме котирування*, коли одиниця іноземної валюти прирівнюється до певної кількості національної валюти; *побічне котирування*, коли одиниця національної валюти прирівнюється до певної кількості іноземної валюти. Така система застосовується в небагатьох країнах.

Конвертованість - це здатність валюти обмінюватися на інші валюти. За ступенем конвертованості валюта поділяється на такі типи: вільно конвертована валюта (ВКВ), частково конвертована валюта, неконвертована (замкнена) та клірингова валюта.

Всі розрахунки в іноземній валюті здійснюються через *уповноважені банки*, тобто банки, що мають ліцензії Центрального банку на проведення валютних операцій. Ліміт – так звана *відкрита позиція продажу й купівлі валюти від власного імені і за власний рахунок* визначається Центральним банком у розрахунку на кінець робочого дня як різниця між сумою іноземної валюти, купленої банком за власний рахунок, та сумою іноземної валюти проданої за той же час.

§ 5.2. Валютні операції на фінансовому ринку

Операції, пов'язані з рухом іноземної валюти, поділяються на два види — поточні та пов'язані з рухом капіталу. До поточних операцій належать:

– перекази в Україну або з України іноземної валюти для здійснення розрахунків без відстрочки платежу за експорт та імпорт товарів, робіт, послуг, а також розрахунків, пов'язаних з кредитуванням експортно-імпортних операцій, на термін, що не перевищує 180 днів;

– отримання і надання фінансових кредитів на термін, що не перевищує 180 днів;

– перекази в Україну та з України відсотків, дивідендів та інших доходів за вкладами, інвестиціями, кредитами та іншими операціями, пов'язаними з рухом капіталу;

– перекази неторгового характеру в Україну та з України, включаючи перекази сум заробітної плати, пенсій, аліментів, спадщини, а також інші аналогічні операції.

До валютних операцій, що пов'язані з рухом капіталу, належать:

– прямі інвестиції, тобто вкладення в статутний капітал підприємства з метою отримання доходу і прав на участь в управлінні підприємством;

– портфельні інвестиції, тобто придбання цінних паперів;

– переведення в оплату споруд та іншого нерухомого майна;

– надання і отримання відстрочки платежу за експортом та імпортом на термін, що перевищує 180 днів, а також надання і отримання фінансових кредитів на такий же термін.

При котируванні банки встановлюють два курси: *курс покупця* та *курс продавця*. Для покриття витрат з обслуговування операцій та отримання прибутку між цими курсами існує різниця, яка називається *маржею*.

§ 5.3. Валютне регулювання та курсова політика Центрального банку

Використання валютних цінностей потребує певної регламентації та регулювання з боку уряду і Центрального банку. ***Головною метою*** валютного регулювання Центрального банку є проведення зваженої та обґрунтованої курсової політики.

Центральні банки застосовують такі види режимів валютних курсів:

– *Фіксований валютний курс* — це офіційно встановлене Центральним банком фіксоване співвідношення між національною грошовою одиницею та валютою іншої країни. Фіксований курс встановлюється на основі таких показників, як співвідношення цін у даній країні з цінами країн головних торговельних партнерів, рівень валютних резервів, стан торговельного балансу тощо.

– *Вільно плаваючий курс* — це співвідношення між національною грошовою одиницею та валютами інших країн, яке складається

залежно від попиту і пропозиції валют на валютному ринку країни. У разі використання плаваючого валютного курсу рух іноземної валюти не впливає на грошову базу, і Центральному банку можна проводити власну грошово-кредитну політику, передбачаючи, що це не вплине значною мірою на стан платіжного балансу.

–*Регульований плаваючий курс*. Цей режим характеризується тим, що у процесі встановлення валютного курсу на валютному ринку відчутний вплив Центрального банку країни, який вирівнює під час продажу Центральним банком іноземної валюти імпортерам за ціною (курс продажу Центрального банку), що значно перевищує ціну, за якою він купує іноземну валюту в експортерів (курс купівлі Центрального банку).

–*Режими множинних курсів* виникають тоді, коли для купівлі та продажу валюти існує більше як один курс або коли курси купівлі та продажу різняться більше як на 2 % (менша різниця між курсами купівлі та продажу слугує для покриття вартості здійснення операцій з іноземною валютою і не передбачає присутності множинних курсів).

–*Множинні валютні курси* можуть бути: валютними курсами, що безпосередньо контролюються або фіксуються урядом та вільними ринковими курсами, встановленими під впливом попиту і пропозиції.

Вибір валютної стратегії має враховувати фактори, які значно *впливають на валютний ринок*, а саме: темпи інфляції, стан платіжного балансу, різницю відсотка ставок за кредит, спекулятивні валютні операції, прискорення або затримування міжнародних платежів, ступінь довіри до національної грошової одиниці на національному та світових валютних ринках.

Національний банк України у своїй курсовій політиці використовує загальновизнані ***методи валютного регулювання***, а саме: валютні інтервенції; дисконтну політику; валютні обмеження.

Національний банк України встановлює офіційний обмінний курс гривні щодо іноземних валют, міжнародних розрахункових одиниць, який використовується в розрахунках із бюджетом і митницею, під час планування й аналізу зовнішньоекономічної діяльності, для всіх видів платіжно-розрахункових відносин держави з юридичними та фізичними особами, оподаткування, а

також для бухгалтерського обліку всіх операцій, здійснених в іноземній валюті.

Література [1,2,4,5,12,17]

Тема 6. Ринок капіталів

§ 6.1. Структура ринку капіталів

Ринок капіталів - це частина фінансового ринку, де формуються попит і пропозиція в основному на середньо- і довгостроковий позиковий капітал, специфічна сфера ринкових відносин, де об'єктом угоди є наданий у позику грошовий капітал і де формуються попит і пропозиція на нього.

Позиковий капітал - це кошти, віддані в позику під певний відсоток за умови повернення.

Формою руху позикового капіталу є кредит. Основним його джерелом служать кошти, що вивільняються в процесі відтворення: амортизаційні фонди підприємств, частина оборотного капіталу в грошовій формі, прибуток, що йде на відновлення і розширення виробництва, грошові доходи і заощадження всіх верств населення. На ринку капіталів кредити надаються на термін понад рік.

Ринок капіталів *сприяє* зростанню виробництва і збільшенню товарообігу, руху капіталів у середині країни, трансформації грошових заощаджень у капіталовкладення, відновленню основного капіталу. *Економічна роль* цього ринку полягає в його спроможності об'єднати дрібні, розрізнені кошти й у такий спосіб активно впливати на концентрацію і централізацію виробництва та капіталу.

З функціональної точки зору ринок капіталів – це система ринкових відносин, що забезпечує акумуляцію і перерозподіл грошових капіталів з метою забезпечення процесу відтворення. *З інституційної* – сукупність кредитно-фінансових установ, фондових бірж, через які рухається позиковий капітал. Таким чином, ринок капіталів включає ринок цінних паперів і ринок середньо- і довгострокових банківських кредитів.

Основні учасники цього ринку:

–*первинні інвестори*, тобто власники вільних фінансових ресурсів, які мобілізовані банками і перетворені у позиковий капітал;

–*спеціалізовані посередники* – кредитно-фінансові організації, що здійснюють безпосереднє залучення (акумуляцію) коштів, пере-

творення їх у позиковий капітал і подальшу тимчасову передачу його позичальникам на зворотній основі за плату у формі відсотків;

– *позичальники* – юридичні і фізичні особи, а також держава, що відчувають нестачу у фінансових ресурсах і готові заплатити спеціалізованому посереднику за право тимчасового користування ними.

Централізоване регулювання кредитних відносин в економіці з боку держави через НБУ сприяє формуванню повноцінної системи безготівкового грошового обігу, а також розширенню переліку послуг і операцій комерційних банків.

§ 6.2. Суть та функції кредиту

Кредит виражає економічні відносини між кредитором та позичальником, які виникають під час одержання позики, користування нею та її повернення. *Кредит поєднує у собі два процеси*: акумуляцію тимчасово вільних коштів та вкладення або розміщення цих коштів.

Перерозподільна функція кредиту полягає в тому, що тимчасово вільні кошти юридичних і фізичних осіб за допомогою нього передаються в тимчасове користування підприємств і населення для задоволення їхніх виробничих і особистих потреб.

Антипаційна (емісійна) функція полягає у створенні кредитних грошей для грошового обігу, її виконує тільки банківський кредит. Методами кредитної експансії і кредитної рестрикції (звуження) регулюється кількість грошей в обігу, причому вилучення грошей з обігу за допомогою кредиту досягається важче, ніж їх випуск в обіг.

Контрольна функція полягає в тому, що в процесі кредитного перерозподілу коштів забезпечується банківський контроль над діяльністю позичальника.

§ 6.3. Банки - основні учасники ринку капіталів

Банк є головною ланкою кредитної системи і забезпечує широкий комплекс різноманітних банківських послуг. Ця кредитна установа приймає і розміщує грошові внески громадян та юридичних осіб, надає різні види позик, здійснює розрахунки за дорученням клієнтів та їхнє касове обслуговування; випускає чеки, акредитиви, акції, облігації тощо; купує, зберігає та продає цінні папери; здійснює валютні операції; надає консультаційні послуги.

Залежно від економічного змісту всі види діяльності комерційних банків поділяють на дві групи:

–***пасивні операції*** - забезпечують формування ресурсів банку, необхідних йому, крім власного капіталу, для забезпечення нормальної діяльності, забезпечення ліквідності й одержання запланованого доходу. *До пасивних операцій належать*: залучення коштів на депозитні рахунки та недепозитне залучення коштів;

–***активні операції*** - пов'язані з розміщенням банком власних та залучених коштів для одержання доходу і забезпечення своєї ліквідності. До активних операцій належать: операції з надання кредитів (кредитні операції), вкладення у цінні папери, формування касових залишків та резервів, формування інших активів.

Ключовий вид активних операцій — кредитні, які забезпечують переважну частину доходів багатьох банків. ***Банківський кредит*** - це форма кредиту, за якою кошти надаються в позику банками. Кредитування суб'єктів господарювання і громадян – одна з найважливіших функцій банків як спеціалізованих кредитних установ.

Основними джерелами формування банківських кредитних ресурсів є: тимчасово вільні кошти держави й осіб, на добровільній основі передані фінансовим посередникам для подальшої капіталізації і отримання прибутку, а також кошти, що тимчасово вивільняються в процесі кругообігу промислового і торгового капіталу.

Банки надають кредити, використовуючи такі ***принципи***: забезпеченість, поверненість, терміновість, платність і цільовий характер.

За термінами користування банківські кредити поділяють на: середньострокові, короткострокові, довгострокові; до запитання; прострочені, термін користування якими минув; відстрочені, для яких на прохання позичальника був перенесений термін погашення.

Залежно від забезпечення: забезпечені (забезпечені заставою, гарантовані, з іншим забезпеченням)та бланкові (незабезпечені).

За методами надання: у разовому порядку; відповідно до відкритої кредитної лінії, гарантований — коли комерційний банк бере на себе зобов'язання надати кредит відразу, коли клієнтові це буде необхідно.

У світовій банківській практиці ***найпоширенішими схемами надання позики*** є кредитна лінія, револьверний (автоматично поновлюваний) кредит, контокорентний рахунок, овердрафт.

За методами погашення: негайно; на виплат, достроково (на вимогу кредитора або за заявою позичальника), з регресом платежів, після закінчення обумовленого періоду.

За характером і способом сплати відсотків: з фіксованою ставкою відсотка, зі ставкою відсотка, що коливається, зі сплатою відсотків одночасно з одержанням кредиту (дисконтний).

Залежно від кількості кредиторів: виданий одним банком, консорціумний, рівнобіжний. ***Залежно від якісної характеристики***: найвищої якості, задовільний, маржинальний, критичний, збитковий, який підлягає списанню. Національний банк України ***поділяє кредити*** на стандартні, нестандартні й безнадійні.

Література [1,2,4,13,18,21]

Тема 7. Ринок цінних паперів

§ 7.1. Сутність, функції та принципи функціонування РЦП

Під ринком цінних паперів (фондовий ринок) - у широкому розумінні - розуміють такий сегмент фінансового ринку, на якому за незначний час створюються необхідні умови та відбуваються швидка мобілізація, ефективний перерозподіл і раціональне розміщення фінансових ресурсів у соціально-економічному просторі держави з врахуванням інтересів та потреб суспільства шляхом здійснення емісій цінних паперів різними емітентами. *У вузькому ж розумінні*, ринок цінних паперів, як правило, означає взаємодію, що відбувається на ринку між його суб'єктами з приводу випущених цінних паперів.

Фондовий ринок (ринок цінних паперів) - сукупність учасників фондового ринку та правовідносин між ними щодо розміщення, обігу та обліку цінних паперів і похідних (деривативів). (*)

Принципи функціонування фондового ринку:

– соціальна справедливість - забезпечення створення рівних можливостей та спрощення умов доступу інвесторів та позичальників на ринок фінансових ресурсів, недопущення монопольних проявів дискримінації прав і свобод суб'єктів ринку цінних паперів;

– надійність захисту інвесторів - створення необхідних умов (соціально-політичних, економічних, правових) для реалізації інтересів суб'єктів фондового ринку та забезпечення захисту їх майнових прав;

– регульованість - створення гнучкої і ефективної системи регулювання фондового ринку;

– контрольованість - створення надійно діючого механізму обліку і контролю, запобігання і профілактики зловживань та злочинності на ринку цінних паперів;

– ефективність - максимальна реалізація потенційних можливостей фондового ринку щодо мобілізації та розміщення фінансових ресурсів у перспективні сфери національної економіки, що сприятиме забезпеченню її прогресу та задоволенню життєвих потреб населення;

– правова упорядкованість - створення розвиненої правової інфраструктури забезпечення діяльності фондового ринку, яка чітко регламентує правила поведінки і взаємовідносин його суб'єктів;

– прозорість, відкритість - забезпечення надання інвесторам повної і доступної інформації, що стосується умов випуску та обігу на ринку цінних паперів, гласності фінансово-господарської діяльності емітентів, усунення проявів дискримінації суб'єктів фондового ринку;

– конкурентність - забезпечення необхідної свободи підприємницької діяльності інвесторів, емітентів і ринкових посередників, створення умов для змагання за найбільш вигідне залучення вільних фінансових ресурсів та встановлення немонопольних цін на послуги фінансових посередників за умов контролю за дотриманням правил добросовісної конкуренції учасниками фондового ринку.

– соціальна справедливість - забезпечення створення рівних можливостей та спрощення умов доступу інвесторів та позичальників на ринок фінансових ресурсів, недопущення монопольних проявів дискримінації прав і свобод суб'єктів ринку цінних паперів;

– надійність захисту інвесторів - створення необхідних умов (соціально-політичних, економічних, правових) для реалізації інтересів суб'єктів фондового ринку та забезпечення захисту їх майнових прав;

– регульованість - створення гнучкої і ефективної системи регулювання фондового ринку;

– контрольованість - створення надійно діючого механізму обліку і контролю, запобігання і профілактики зловживань та злочинності на ринку цінних паперів;

– ефективність - максимальна реалізація потенційних можливостей фондового ринку щодо мобілізації та розміщення фінансових ресурсів у перспективні сфери національної економіки, що

сприятиме забезпеченню її прогресу та задоволенню життєвих потреб населення;

– правова упорядкованість - створення розвиненої правової інфраструктури забезпечення діяльності фондового ринку, яка чітко регламентує правила поведінки і взаємовідносин його суб'єктів;

– прозорість, відкритість - забезпечення надання інвесторам повної і доступної інформації, що стосується умов випуску та обігу на ринку цінних паперів, гласності фінансово-господарської діяльності емітентів, усунення проявів дискримінації суб'єктів фондового ринку;

– конкурентність - забезпечення необхідної свободи підприємницької діяльності інвесторів, емітентів і ринкових посередників, створення умов для змагання за найбільш вигідне залучення вільних фінансових ресурсів та встановлення немонопольних цін на послуги фінансових посередників за умов контролю за дотриманням правил добросовісної конкуренції учасниками фондового ринку.

§ 7.2. Характеристика основних учасників РЦП

На фондовому ринку України учасники провадять:

1) діяльність з торгівлі цінними паперами;
2) діяльність з управління активами інституційних інвесторів;
3) депозитарна діяльність;
4) діяльність з організації торгівлі на фондовому ринку;
5) клірингова діяльність.

1) Торгівля цінними паперами передбачає:

Брокерську діяльність - укладення торговцем цінними паперами цивільно-правових договорів (зокрема на підставі договорів комісії, доручення) щодо цінних паперів та інших фінансових інструментів від свого імені чи іншої особи, за дорученням і за рахунок іншої особи.

Дилерську діяльність - укладення торговцем цінними паперами цивільно-правових договорів щодо цінних паперів та інших фінансових інструментів від свого імені та за свій рахунок з метою перепродажу.

Андеррайтинг - укладення торговцем цінними паперами договорів щодо відчуження цінних паперів та/або здійснення дій чи надання послуг, пов'язаних з таким відчуженням, у процесі емісії цих цінних паперів за дорученням, від імені та за рахунок емітента на підставі відповідного договору з емітентом.

Андеррайтер відповідно до договору з емітентом може здійснювати:

– гарантування повного або часткового продажу цінних паперів емітента інвесторам, повний чи частковий їх викуп за фіксованою ціною з подальшим перепродажем;
– продаж якомога більшої кількості цінних паперів, без зобов'язання придбати будь-які цінні папери, що не були продані.

Торговець цінними паперами може провадити дилерську діяльність, якщо має сплачений грошовими коштами статутний капітал у розмірі не менш як 500 тисяч гривень, брокерську діяльність - не менш як 1 мільйон гривень, андеррайтинг або діяльність з управління цінними паперами - не менш як 7 мільйонів гривень.

2) Управління цінними паперами - діяльність, яка провадиться торговцем цінними паперами від свого імені за винагороду протягом визначеного строку на підставі договору про управління переданими йому цінними паперами, іншими фінансовими інструментами та грошовими коштами, призначеними для інвестування в цінні папери та інші фінансові інструменти, а також отриманими у процесі управління цінними паперами, іншими фінансовими інструментами і грошовими коштами в інтересах установника управління або визначених ним третіх осіб.

Управління активами інституційних інвесторів - професійна діяльність учасника фондового ринку - компанії з управління активами, що провадиться нею за винагороду від свого імені або на підставі відповідного договору про управління активами інституційних інвесторів. Компанією з управління пенсійними активами, яка має власний капітал у розмірі не менше 25 мільйонів гривень та досвід роботи з управління активами інституційних інвесторів не менше п'яти років;

3) Депозитарна діяльність - діяльність професійних учасників депозитарної системи України та Національного банку України щодо надання послуг із зберігання та обліку цінних паперів, обліку і обслуговування набуття, припинення та переходу прав на цінні папери і прав за цінними паперами та обмежень прав на цінні папери на рахунках у цінних паперах депозитарних установ, емітентів, депозитаріїв-кореспондентів, осіб, які провадять

клірингову діяльність, Розрахункового центру з обслуговування договорів на фінансових ринках, депонентів, а також надання інших послуг, які відповідно до цього Закону мають право надавати професійні учасники депозитарної системи України;

В Україні можуть провадитися такі види *депозитарні оперції*:

1) депозитарна діяльність Центрального депозитарію;

2) депозитарна діяльність Національного банку України;

3) депозитарна діяльність депозитарної установи;

4) діяльність із зберігання активів інститутів спільного інвестування;

5) діяльність із зберігання активів пенсійних фондів.

Мінімальний розмір статутного капіталу Центрального депозитарію повинен бути в розмірі не менш як 100 мільйонів гривень. Для отримання ліцензії на провадження депозитарної діяльності депозитарної установи юридична особа повинна мати сплачений коштами статутний капітал у мінімальному розмірі не менш як 7 мільйонів гривень

4) Організація торгівлі на фондовому ринку - діяльність фондової біржі із створення організаційних, технологічних, інформаційних, правових та інших умов для збирання та поширення інформації стосовно пропозицій цінних паперів та інших фінансових інструментів і попиту на них, проведення регулярних біржових торгів цінними паперами та іншими фінансовими інструментами, централізованого укладання договорів щодо цінних паперів та інших фінансових інструментів згідно з правилами, встановленими такою фондовою біржею.

Розмір статутного капіталу фондової біржі має становити не менш як 15 мільйонів гривень. Розмір власного капіталу фондової біржі, що здійснює кліринг та розрахунки, має становити не менш як 25 мільйонів гривень.

5) Кліринг - діяльність з визначення зобов'язань, що підлягають виконанню за правочинами щодо цінних паперів та інших фінансових інструментів, підготовка документів (інформації) для проведення розрахунків, а також створення системи гарантій з виконання зобов'язань за правочинами щодо цінних паперів та інших фінансових інструментів.

§ 7.3. Загальна характеристика та класифікація цінних паперів

Згідно з законом „Про цінні папери і фондовий ринок” цінний папір – це документ установленої форми з відповідними реквізитами, що посвідчує грошове або інше майнове право, визначає взаємовідносини емітента цінного папера (особи, яка видала цінний папір) і особи, що має права на цінний папір, та передбачає виконання зобов'язань за таким цінним папером, а також можливість передачі прав на цінний папір та прав за цінним папером іншим особам.

Цінний папір як грошовий документ відображає закріплену на матеріальному носії офіційну інформацію емітента, придбання якої призводить до виникнення взаємних прав та зобов'язань між емітентом та власником даного документа. Матеріальним носієм може бути папір (паперові чи сертифікаті цінні папери) або комп'ютерний запис (електронні цінні папери).

Класифікацію цінних паперів відповідно до чинного законодавства наведено нижче.

За порядком їх розміщення (видачі):

- емісійні (акції; облігації підприємств; облігації місцевих позик; державні облігації України; іпотечні сертифікати; іпотечні облігації; сертифікати фондів операцій з нерухомістю інвестиційні сертифікати; казначейські зобов’язання України);
- неемісійні;

За формою існування:

- Бездокументарним цінним папером є обліковий запис на рахунку в цінних паперах у системі депозитарного обліку цінних паперів.
- Документарним цінним папером є паперовий або електронний документ, оформлений у визначеній законодавством формі, що містить найменування виду цінного папера, а також визначені законодавством реквізити;

За формою випуску:

цінний папір на пред’явника,
іменний цінний папір,
ордерний цінний папір;

В Україні у цивільному обороті можуть бути такі групи цінних паперів:

- пайові цінні папери (акції, інвестиційні сертифікати);

– боргові цінні папери (облігації підприємств, державні облігації України, облігації місцевих позик, казначейські зобов’язання України, ощадні (депозитні) сертифікати, векселі);
– іпотечні цінні папери (іпотечні облігації, іпотечні сертифікати, заставні, сертифікати ФОН);

В Україні у цивільному обороті можуть бути такі групи цінних паперів:

1) ***пайові цінні папери*** - цінні папери, які посвідчують участь їх власника у статутному капіталі, надають власнику право на участь в управлінні емітентом і отримання частини прибутку, зокрема у вигляді дивідендів, та частини майна у разі ліквідації емітента. До пайових цінних паперів відносяться:
– акції;
– інвестиційні сертифікати;
– сертифікати ФОН;
– акції корпоративного інвестиційного фонду.

2) ***боргові цінні папери*** - цінні папери, що посвідчують відносини позики і передбачають зобов'язання емітента або особи, яка видала неемісійний цінний папір, сплатити у визначений строк кошти, передати товари або надати послуги відповідно до зобов'язання. До боргових цінних паперів відносяться:
– облігації підприємств;
– державні облігації України;
– облігації місцевих позик;
– казначейські зобов'язання України;
– ощадні (депозитні) сертифікати;
– векселі;
– облігації міжнародних фінансових організацій;
– облігації Фонду гарантування вкладів фізичних осіб;

3) ***іпотечні цінні папери*** - цінні папери, випуск яких забезпечено іпотечним покриттям (іпотечним пулом) та які посвідчують право власників на отримання від емітента належних їм коштів. До іпотечних цінних паперів відносяться:
– іпотечні облігації;
– іпотечні сертифікати;
– заставні;

4***) приватизаційні цінні папери*** - цінні папери, які посвідчують

право власника на безоплатне одержання у процесі приватизації частки майна державних підприємств, державного житлового фонду, земельного фонду;

5) ***похідні цінні папери*** - цінні папери, механізм випуску та обігу яких пов'язаний з правом на придбання чи продаж протягом строку, встановленого договором, цінних паперів, інших фінансових та/або товарних ресурсів;

6) ***товаророзпорядчі цінні папери*** - цінні папери, які надають їхньому держателю право розпоряджатися майном, вказаним у цих документах.

Література [1,2,3,4,9,12,16,19]

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Базова література

1. Буднік М. М. Мартюшева Л. С., Сабліна Н. В. Фінансовий ринок : навч. посіб. К. : ЦУЛ, 2009. 334с.
2. Маслова С. О., Опалов О. А. Фінансовий ринок : навч. посібн. 3-є вид., виправл. К. : Каравела, 2004. 344 с.
3. Павлов В. І., Кондрацька Н. М. Формування інституційної системи ринку цінних паперів в Україні : монографія - Рівне НУВГП, 2011. 294 с

Допоміжна література

4. Бердникова Т. Б. Оценка ценных бумаг : учебное пособие. М. : ИНФРА, 2004. 144 с.
5. Економіко-корпоративні основи підприємств : навч. посібник / В. І. Павлов, І. І. Пилипенко, Н. В. Павліха, та інші. К. : ІВЦ Держкомстату України, 2005. 378 с.
6. Економічна енциклопедія : у трьох томах. Т3 / редкол. : С. В. Мочерний та інш. К. : видавничий центр „Академія”, 2002. 952 с.
7. Про банки та банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 № 2121-III. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2001. № 5-6. С. 30.
8. Про державне регулювання ринку цінних паперів : Закон України від 30.10.1996 № 448/96-ВР. Введений в дію Постановою Верховної Ради України № 475/96-ВР від 30.10.96. Відомості Верховної Ради. 1996. № 51. С. 293.
9. Про Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку : Положення затверджене Указом Президента України від 23.11. 2011 р. №1063/2011. Дата оновлення: 07.04.2015. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18 (дата звернення: 25.06.2018).
10. Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг : Положення затверджене Указом Президента України від 23.11.2011 р. №1070/2011. Дата оновлення: 23.11.2011. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1070/2011 (дата звернення: 25.06.2018).
11. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг : Закон України від 12.07.2001№ 2664-III.

Відомості Верховної Ради (ВВР). 2002. № 1. С. 1.
12. Про цінні папери та фондовий ринок : Закон України від 23.02.2006 № 3480-IV. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2006. № 31. С. 268.
13. Мозговий О. М. Фондовий ринок : навч.-метод. посібн. для самост. вивч. дисц. (спец «Менеджмент» і «Міжнародна економіка»). К. : КНЕУ, 2001. 96 с.
14. Рубцов Б. Б. Мировые рынки ценных бумаг. М. : из-во „Экзамен”, 2002. 448с.
15. Солодкий М. О. Біржовий ринок. К. : Джерела М, 2002. 336 с.
16. Шелудько В. М. Фінансовий ринок : навч. посібн. 2-е вид., випр. і доп.. К. : Знання - Прес, 2003. 535 с.
17. Merton R. Financial Innovation and the Management and Regulation of Financial Institutions. NBER Working Paper 5096. Cambridge, Mas., April, .1995
18. Fundamentals of corporate finance. / Richard A. Barealey, Stewart C. Myers, Alan J. Marcus. NcGraw-Hill, Inc.,USA, 1995. p.107-128.

Електронні джерела

19. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: http://www.mifin.gov.ua (дата звернення: 26.06.2018).
20. Офіційний сайт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку. URL: http://www.ssmsc.gov.ua (дата звернення: 26.06.2018).
21. Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. URL: http://www.dfp.gov.ua (дата звернення: 26.06.2018).
22. Офіційний сайт фондової біржі „ПФТС”. URL: http://www.pfts.com (дата звернення: 26.06.2018).
23. Офіційний сайт фондової біржі „Українська біржа”. URL: http://www.ux.ua/ (дата звернення: 26.06.2018).
24. Офіційний сайт фондової біржі „Перспектива”. URL: http://://fbp.com.ua/ (дата звернення: 26.06.2018).
25. Офіційний сайт Національного депозитарію України. URL: http:// http://csd.ua/ (дата звернення: 26.06.2018).
26. Офіційний сайт офіційний сайт Української асоціації інвестиційного бізнесу.. URL: http://www.uaib.com.ua (дата звернення: 26.06.2018).